

LOVAS REZSŐ

A mindentudók árulása

Apokrif adalékok az atombomba történetéhez

A címben a mai publicisztika egyik divatkifejezését, „az írástudók árulását” forgattam ki. Ez a fordulat Julien Benda francia filozófus, író és publicista könyvének [1] címében jelent meg először. Az „írástudók” a gondolkodókat, írókat kell érteni, akik az ő korában – a könyvet 1928-ban írta – még döntően befolyásolták a közvéleményt. Közülük árulóknak az elkötelezett (a megvásárolt vagy fanatikus) értelmiséget tartotta. Benda arra figyelte föl, hogy a XIX. század utolsó évtizedeitől kezdve (házájában főleg a francia–porosz háború óta) az írók szembefordultak az egyetemes értékekkel, gátlástalanul a csoportönzés, a partikuláris érdekek szolgálatába álltak, és az erőszakot hirdették. Kétféle önzés uralkodott: a nemzeti és az osztályönzés. Az I. világháború azt mutatta, hogy a nemzeti önzés erősebb, úgyhogy Benda a nacionalistákra több csapást mér, mint a szocialistákra és a kommunistákra, de azért az utóbbiak sem lehetnek büszkéek arra, amit kaptak tőle.

Jelenlegi témánk a II. világháború korába visz bennünket. A háború a saját nemzethez való hűséget követelte meg; az elvek embereit ezzel szemben az osztályönzés talaján egyetemességet hirdető kommunizmus eszméje kísérthette meg. A hazát szolgálni és kommunistának lenni csak a Szovjetunió polgárai számára esett egybe. Akik Nyugaton az egyetemesség, az internacionalizmus szellemében cselekedtek, könnyen hazaárulást követhettek el. Az árulás tipikus esete ebben a korban a hadviselés számára értékes adatok megszerzése és továbbítása volt.

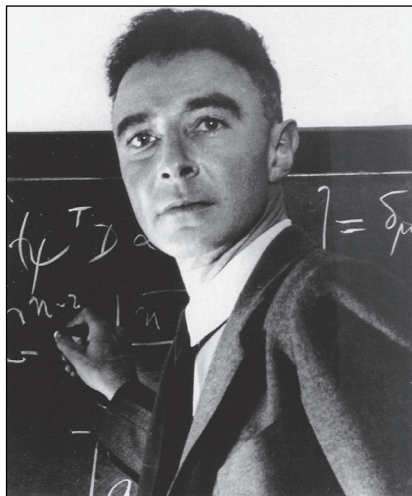
Ebben a cikkben azt járom körül, hogy mi volt a kapcsolat az egyetemesség ígérete és a szovjet atombomba gyors megvalósítása között.

Az Oppenheimer-ügy

Az amerikai és a világgözüvélemény is megrázta, hogy az atombombaprogram vezetőjét, *J. Robert Oppenheimert* 1954-ben egy feljelentés alapján a hazaárulás vádját súroló vizsgálatnak vetették alá, s ennek eredményeként visszavonták „megbízhatósági bizonyítványát”. Magyarországon az Oppenheimer-ügy *Heinar Kipphardt* német írónak *Az Oppenheimer-ügy* című dokumentumdrámája [2] révén vált ismertté, amelyet 1965-ban a Nemzeti Színház mutatott be.

Én 1970 körül olvastam, és tipikus propagandaműnek találtam, amely szükség-szerűen visszafelé sült el. „Szegény” Oppenheimert kommunista kapcsolatai miatt meghurcolták (két hétig faggatták!). De nem lötték tarkón, bitófára, rabszolgamunkára vagy elmeegógyászati kényszer-gyógykezelésre sem küldték, hanem beérték azzal, hogy visszavonult a Princetoni Egyetemre, az Institute of Advanced Studiesnál lévő igazgatói állásába. Az Oppenheimer-ügy negatív hőse az a gonosz Teller, aki nyilvánvalóan bosszúból mártotta be Oppenheimert, mert az ő kedvenc játékszerét, a hidrogénbombát nem szerette!

Ma kissé árnyaltabban vélekedem *Az Oppenheimer-ügy*ről. Tagadhatatlan, hogy McCarthy szenátor, aki az Amerika-ellenes tevékenység vizsgálatát az 1940-es évek végén meghonosította, megszállott volt, és nyomasztó lehetett az ellenségke-



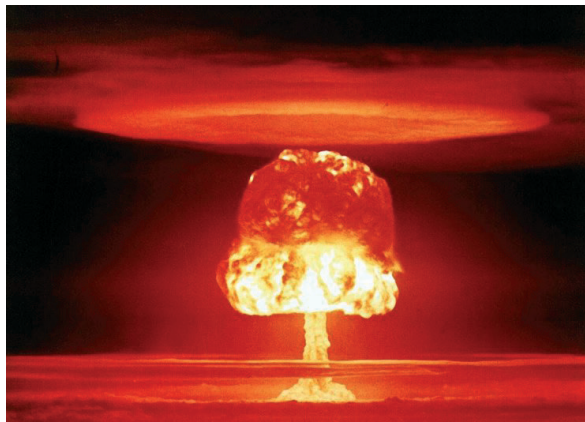
Oppenheimer és Teller

resés általa felkorbácsolt légkörében gyanúsítottak lenni. A vizsgálat hangulatát a színdarab a Teller emlékeivel [3] összhangban ábrázolja. A darabban feldolgozott részletek tárgyilagosan jelenítik meg a vizsgálatot. Teller bemutatása abszolúte elfogulatlan, aminthogy válaszaiban ő maga is elfogulatlan volt, és a kérdések pontosságát meghaladóan volt precíz. Talán azzal tűnt ki a többi tanú közül, hogy komolyabban vette az őszinteség követelményét, és mindenre legjobb tudása szerint válaszolt. A hidrogénbombára nem mint az emberiség elpusztításának, hanem mint az

elrettetésnek az eszközére tekintett. Nem lehettek illúziói a hidrogénbomba amerikai monopóliumáról, hiszen a Szovjetunió a fegyverfejlesztés minden lépésében ott lihegett a nyomukban.

Oppenheimer felfogása és viselkedése meglehetősen rejtélyes volt, így Teller sem rejthette véka alá, hogy nem mindig tudta, hányadán áll vele. Köztudomású volt baloldalisága, és hogy ifjabb korában megfordult kommunista körökben. Fivére és korábbi szerelme, aki öngyilkos lett, kommunistapárt-tag volt, és talán felesége is az volt egy időben. Baráti köre balolda-

* Domonyvölgyben, az MKB Bank Professzori Klubjának júniálisán, 2016. június 5-én tartott előadás szerkesztett változata



Kísérleti atombomba-robbantás

li felfogású emberekből állt, és bár a Manhattan-program idején munkatársain és a politikusokon kívül nem nagyon érintkezett senkivel, korábbi barátait nem tagadta meg. Egyikük (Haakon Chevalier) egy baráti összejövetelen célzást tett rá, hogy tudná a módját, hogyan lehetne a fegyverfejlesztésről információt juttatni a szovjeteknek, de Oppenheimer mereven elutasította. Ezt az incidenst a tudósokat felügyelő titkosszolgáknak késve jelentette, és akkor egy rablómesét kanyarított köréje, amelyet a vizsgálatok maga is örülségnek nyilvánított. Ez a történet volt a legsúlyosabb bizonyíték ellene, és kihallgatásán azzal mentegette magát, hogy „elment a józan esze” [3]. Miközben Teller a tanú kihallgatására várakozott, az ügyész ezt a vallomásrészletet nyomta az orra alá, hogy elbizonytalanítsa. Vallomásában Teller kizárta Oppenheimer bűnösségét, de hűvös tárgyilagossága barátságatlan gesztusként hatott. A legsúlyosabb kijelentése az volt, hogy jobban szeretné, ha a nemzetbiztonság ügye olyan emberek kezében volna, akiknek a viselkedését jobban érti [3].

Oppenheimer és Teller konfliktusai

Oppenheimer magatartásának rejtélyei közé tartozik az atombomba hirosimai bevetéséről vallott nézete. Szilárd Leó egy levelet fogalmazott Truman elnök számára, amelyben figyelmeztette őt a bomba előkészítés nélküli bevetésének súlyos nemzetközi következményeire. Javasolta, hogy egy a Tokiói-öböl feletti demonstratív robbantással bírják rá a japánokat a kapitulációra, és kérte a Los Alamos-i bombafejlesztőket, hogy e levelet írják alá ők is. Oppenheimer ezt a próbálkozást gyekekesnek nyilvánította, és a többieket is eltanácsolta attól, hogy aláírják. Utóbb kiderült, hogy előzőleg tagja volt a bevetésről döntő bizottságnak, és ő is kísérletet tett a bevetés megakadályozására, de ezt eltitkolta.

Később megkísérelte megakadályozni az atombomba továbbfejlesztését és a hidrogénbomba kifejlesztését. Javaslatait tett például a bombafejlesztő Los Alamos-i Laboratórium felszámolására. A háború után az Egyesült Államok egyetlen igazi ellenségévé a Szovjetunió lépett elő, és Oppenheimer, sok más tudóshoz hasonlóan, hajlamos volt a szovjetbarátság érdekében hazája politikájával szembehelyezkedni.

A másik tisztességes álláspont fő képviselője Teller volt: szerinte a titkolózás lazításával támogatni kell a nukleáris módszerek civil alkalmazásait, ugyanakkor tovább kell folytatni a fegyverfejlesztést, nehogy az egyensúly az ellenség javára biljenjen. A békés szovjet-amerikai együttműködésre tett amerikai ajánlatokat a szovjetek mereven visszautasították. Ma már tudjuk, hogy ezt azért teheték, mert a fegyverkezéshez és az energiatermeléshez szükséges minden tudományos adatnak már rég a birtokában voltak, jórészt amerikai forrásból.

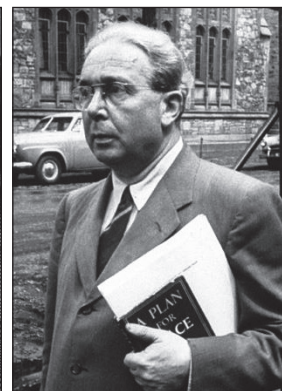
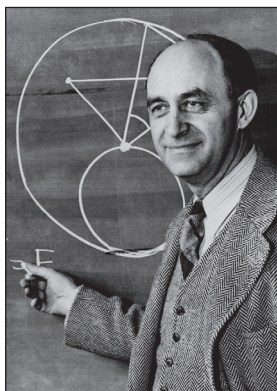
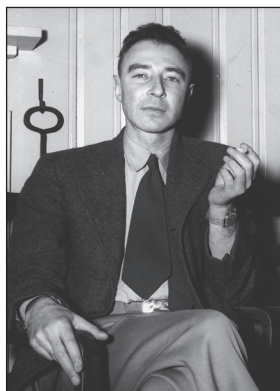
Tellernek nem sikerült felrúznia Oppenheimert az amerikaiakat megrázó első szovjet atombomba-kísérlet (1949) után sem. Akkoriban Oppenheimer mellett Fermi és Bethe is a szovjetekkel való békés kiegyezésben bízott, csakúgy, mint az érdekelt amerikai fizikusok többsége. Úgy vélték,

dolta ő, aki a kifejlesztést is ellenezte, vagy csak bosszantani akarta Tellert? Csúfondáros magatartását jellemzi, hogy 1942-ben azzal toborzott fizikusokat az atombombaprogramra, hogy ha sikeres lesz, soha többé nem kényszerülnek fizikusok olyan alantas munkákra, mint a világválság idején.

1950 utolsó napjaiban fordulatot az a hír hozott, hogy Klaus Fuchs kémtevékenységét leleplezték. Ő német kommunista volt, akit Oppenheimer Angliából hívott meg, hogy kapcsolódjon be a Manhattan-programba.

Atomkémek

A szovjet kémkedés elsősorban „antifasiszta” tudósok szovjetbarát gesztusaira támaszkodott, kihasználta némelyek zsidó származását, de nem riadtak vissza régi antikommunista orosz emigránsok felhasználásától sem, és bevetették a hagyományos kémkedés minden módszerét is. A bombafejlesztés központja Los Alamos volt, de az ország számos egyetemén szétszórva is dolgoztak rajta, sőt Kanadában és Angliában is. Az ügynökök állítólag Oppenheimer, Fermi vagy Szilárd Leó tudtával szereztek értesüléseket. Konkrét kémtevékenységet a nevezetes tudósok közül feltehetőleg Klaus Fuchs és Bruno Pontecorvo folytatott, számos névtelen fejlesztő és adminisztrátor közreműködésével, akik dokumentumokat másoltak le és csempészték ki, hogy azután kiépített csatornákon Moszkvába juttassák őket. Szomorú az antikommunista George Gamow esete, akit zsarolással kényszerítettek együttmű-



Oppenheimer, Fermi és Szilárd

hogy egy hidrogénbomba birtoklása végveszélybe sodorja az emberiséget. Pedig sejtették volna, hogy az oroszok lázasan dolgoznak a hidrogénbombán. Mert igen, dolgoztak, annak ellenére, hogy kémjelentésekből tudták, hogy 1946–49-ben az amerikaiak lényegében felhagytak vele. Ellenben a sikeres amerikai hidrogénbomba-kísérlet után, 1952 őszén, Oppenheimer fölvetette Tellernek, hogy az új fegyvert be kellene vetni a koreai háborúban. Vajon ezt komolyan gon-

ködésre, ugyanis neki családtagjai maradtak otthon, a Szovjetunióban. A hírforrások és -továbbítók nem szerepeltek semmilyen nyilvántartásban: nem írtattak alá velük szerződést, nem kaptak a szolgálataikért pénzt, és nem voltak nyilvántartva mint ügynökök. A magfizikusok szovjet tartóztatásai ma már név szerint ismertek. Többségük amolyan „alvóügynök” volt, akiket az atombomba-fejlesztés megneszelése után „felébresztettek”. Az amerikai megtorlás egyi-

küket sem érte el, de az 1950 körül kezdődő sztálini zsidóüldözés során legtöbbjükét kirúgták, bebörtönözték.

A főnökökön kívül elvben minden kutató csak a saját munkájához szükséges eredményekhez, iratokhoz jutott hozzá, de Oppenheimer konfliktusokat vállalt Groves tábornokkal, a Manhattan-program katonai parancsnokával annak érdekében, hogy ezt a rendszabályt lazítsa. A kutatók általában melléálltak, mert a titkolódzás terükre volt. Oppenheimer állítólag szovjet kérésre szakított kommunista barátaival, és az értesítéseket nem ők, hanem a felébresztett alvó ügynökök közvetítették. A hírszerzők ismertették szovjet gazdáikkal a program fejleményeit, elküldték a Manhattan-program dokumentációit, és még a belső vitákról, veszekedésekről szóló híreket is. Például értesültek róla, hogy Szilárd gyűlölte Groves tábornok kockafejű stílusát, aki viszont kitiltotta őt Los Alamosból.

korrekt változat szivárogon ki. Ezek voltak az első szovjet atombomba konstrukciójának ősforrásai.

Állítólag Oppenheimertől vagy Fermitől származott az a Pontecorvo kezén is átment üzenet, amely előre jelezte az első kísérleti atomrobbantás napját, 1945. július 16-át. Másnap kezdődött a potsdami értekezlet, amelynek alaphangját Truman elnök a robbantás bejelentésével akarta megadni. Főbb csodálkozott, hogy ez mily csekély hatással volt Sztálinra. Sztálin ugyanis már régóta tudott a tervezett robbantásról. [4]

Külön figyelmet érdemel *Niels Bohr* tevékenysége, aki 1943 őszén menekült el Dániából, és hamarosan az Egyesült Államokban telepedett meg. Ő következetesen és nyíltan fellépett azért, hogy vonják be a szovjeteket is az atombomba-kutatásba, és ennek előnyeiről megpróbálta a politikusokat is meggyőzni. Ötlejét Rooseveltnél udvariasan, Churchill azonban 1944 májusában

Miután beindult a szovjet reaktor, nem volt szükség újabb tudományos adatokra. Oppenheimert, Fermi és Szilárdot ettől fogva közvetítők útján arra ösztönözték, hogy kapcsolódjanak be a hidrogénbomba-ellenes és békeharcos kampányokba. A békeharcos attitűd megegyezett eredeti politikai beállítottságukkal, és talán nem is tudták, hogy a szovjetek ösztönzésére cselekszenek.

1947 őszétől 1949 tavaszáig Fuchs a hidrogénbomba elméletéről és felépítéséről és a hasadási bombákkal végrehajtott akkori kísérletekről jelentett. Miután hazatért Londonba, gyakran találkozott ottani tartóiszjtjével, és így adta át jelentéseit. Fuchs 1949-ben gyanús lett, és 1950-ben tartóztatták le. 14 évet kapott, de ebből is csak 9-et ült le. Ekkor kiengedték Kelet-Németországba, ahol a magyar magfizikusok által is jól ismert rossendorfi atommagkutató intézet igazgatójaként dolgozott 1979-ig.

A kémjelentésekből az oroszok megtudták, hogy a 40-es években az amerikaiaknak csak néhány bombájuk volt, és várhatóan milyen sebességgel képesek növelni arzenáljukat, s így nem fognak egyhamar támadni. Ez biztosságot adott nekik. Ez a magabiztosság segítette a kínai forradalom győzelmét, és lehetővé tette a berlini krízis (1947–48) kiprovokálását. Első atombombájukat 1949 augusztusában robbantották fel. Ezt Sztálin erőszakos sürgetéssel préselte ki Kurcsatovékba, ezért ők minden önálló gondolatukat félretéve a rendelkezésükre álló dokumentumok alapján az amerikai bomba másolatát készítették el. Később, több időt kapván, saját útjaikat is végigjárták.

Fuchs letartóztatása nyomán Pontecorvo is veszélybe került. 1950 nyarán szöktették meg családjával együtt a finn-szovjet határon át. Ezután Dubnában tünt fel, sokáig el volt zárva a külvilágtól, de a 70-es években már *Marx Gyögy* konferenciáján Magyarországon is járt.

A világ a Rosenberg házaspárt hitte a fő atomkémeknek, mert 1950-ben nagy publicitással fogták őket perbe, és hosszú per után végezték ki őket 1953-ban. (Ők valójában csak szervezők voltak, és aligha érdemeltek volna halálbüntetést.) A szovjetek azért keltek olyan nagy csinnadrattát körülöttük, hogy antiszemitizmussal vádolhassák meg az Egyesült Államokat. Ez igen jól jött éppen abban az időben, amikor Sztálin élete utolsó nagy gattettét készítette elő: a széleskörű zsidóüldözést. Halálakor az atomkémeket futtató ügynökök közül is többen börtönben ültek hamis vádak alapján, mert történetesen zsidók voltak.

Az árulók

A mindentudó amerikai bombakonstruktőrök közül valakik kétségkívül árulást követtek el. Ezt az első szovjet atombomba-



Klaus Fuchs, Bruno Pontecorvo és George Gamow

A hírtovábbítás néhány ismert lépése:

- 1945. február 28-án a hírszerzők átfogó jelentést küldtek Moszkvába a bombaterven dolgozó összes laboratóriumról és cégről,
- április 6-án a robbanás mechanizmusáról,
- június 13-án és július 4-én a felrobbantandó kísérleti bomba szerkezetéről;
- július 11-én két, egymásról nem tudó ügynök jelentette, hogy a próbadarab hamarosan fel lesz robbantva; az egyik hírforrás Fuchs volt, a másik Pontecorvo;
- szeptemberben a szovjetek hosszú jelentést is kaptak mindkettőtől, a bomba 33 oldalas részletes leírásával.

Ez utóbbi valószínűleg a kongresszus számára készített jelentésből kivágtott rész volt, amit e hivatalos jelentésben egy olyan változattal helyettesítettek, ami félrevezető adatokat tartalmazott, hogy ha kiszivárognak, ne legyen bárki idegen is felhasználhassa. Ám állítólag maga Oppenheimer gondoskodott róla, hogy a hamisított fejezet helyett az eredeti

gorombán utasította el. Elszánt próbálkozásai azonban kivívta, hogy meghívást kapott a Szovjetunióból, hogy menjen oda dolgozni. 1945 novemberében elkészült a szovjet reaktor, de sehogy sem akart beindulni. Az ok kiderítésére két ügynököt – egy fizikust és egy rá vigyázó állambiztonsági tisztet – küldtek Koppenhágába Bohr-hoz. A látogatók Bohr jó barátja, *Kapica* nevében jelentek meg, aki a szovjet program egyik vezetője volt. A találkozást *Martin Andersen Nexø* híres dán író közvetítette. Bohr keze eleinte reszkett: nyilván kitalálta, hogy a néma kísérő titkos ügynök. A szovjet okiratok tartalmazzák a Bohrnak feltett kérdéseket, Bohr válaszait, és a bombaprogram vezetőjének, *Kurcsatovnak* a hozzáfűzött megjegyzéseit is [5]. Kurcsatov nagyra értékeli a válaszok hasznosságát (állítólag segítettek a reaktor beindításában), de én a kérdéseket és a válaszokat is triviálisnak találom. Az az érzésem, hogy a szovjet fizikusoknak nem Bohr segítségére volt szükségük, hanem arra, hogy – feltehetőleg Sztálinnak – bemutassák, hogy a nagy embert sikerült a hámjukba befogni.

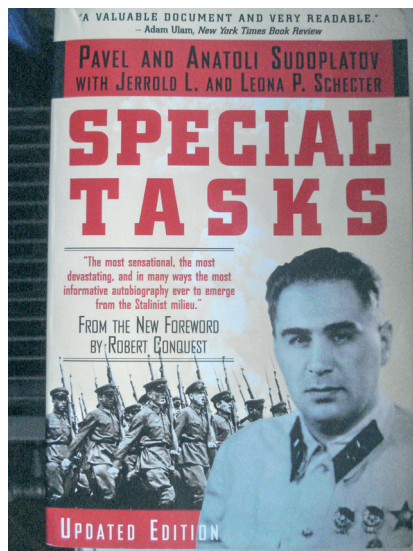
robbantás után biztosra lehetett venni. Csak ezzel magyarázható ugyanis, hogy jelentős hátrányuk és általános technikai elmaradottságuk ellenére a szovjetek gyorsan beérték az amerikaiakat a bombagyártási versenyben. Ezt közvetlenül támasztotta alá, hogy Klaus Fuchs beismerte hírszerzői tevékenységét, noha kevés részletre derített fényt.

Az előzőekben ismertetett részletek (köztük az „állítólag”-osnak mondottak) azonban majdnem mind *Pavel Szudoplatov* könyvéből származnak. [5] 1944 elejétől Pavel Szudoplatov bérgyilkost* és mesterkémeket neveztek ki az atombombát célzó hírszerzés és a szovjet atombomba-fejlesztés főnökének, közvetlenül Berija alá rendelve. A teljes kémhálózat helyettes vezetőjeként már korábban is dolgozott ezen. Szudoplatov megérte a Szovjetunió összeomlását, és a 90-es évek elején két amerikai újságíró megkísérették őt és a fiát, Anatolij Szudoplatov közgazdászt, hogy írják meg Pavel Szudoplatov titkos szolgálatainak történetét. (A „special tasks” szabotázs, politikai gyilkosságok és diverzáncselekmények eufemisztikus gyűjtőneve.) Valójában már félkészben állt a mű, de nem történelmi forrásmunkának lett volna szánva, hanem önapológianak. Szudoplatovot ugyanis nem sokkal mentorának, Lavrentijij Berijának a kivégzése után 1953-ban szintén letartóztatták, koncepciós perben elítélték, és a kapott 14 évet le is ülte. Ő, aki egész életét arra áldozta, hogy hazáját szolgálja, életének konkrét kockáztatásával is, éppen annyit kapott, mint az áruló Fuchs Angliában, azzal a különbséggel, hogy Fuchsnak nem kellett mindet leülnie. Így aztán érthető, hogy az önéletrajz célja nem gónyán, nem is tanúságtétel, hanem az lett volna, hogy bemutassa: ő mindig hű volt a kommunista eszmékhez, pártjához és hazájához, az ellene felhozott vádak pedig hamisak. Az újságírók térítették el Szudoplatovot a történelmi forrásmű irányába. A 90-es évek eleje kegyelmi történelmi pillanatot volt, amikor leplező erejű történelmi dokumentumok ellenőrzés nélkül kerülhettek elő a szovjet levéltárakból**, és Szudoplatovéknak a KGB levéltárosai is segítségükre voltak. Találtak sok dokumentumot, amelyek alátámasztották Szudoplatov állításait, de ha valamire nem találtak írásos bizonyítékot, akkor a szerző kiváló memóriájára voltak utalva.

* Szudoplatov azzal alapozta meg karrierjét, hogy Sztálin személyes parancsára Rotterdamban felrobbantotta Jevhen Konovalec ukrán nacionalista népvészért. Az így szerzett bizalmat 1940-ben a Trockij-merénylet megszervezésével kamatoztatta.

** Ekkor történt az is, hogy Vlagyimir Bukovszkij a pártközpont levéltárában olyan okiratokhoz juthatott hozzá, amelyek nemcsak a halódó szovjet rendszer vezetőit leplezték le, hanem sok európai politikus is [6].

E bizonytalanság ellenére a legtekintélyesebb kremlinológus, Robert Conquest hitelesnek látta az elmondott történetet. Ő írta a könyv előszavát, és ebben ismerte el Szudoplatov szavahihetőségét, de persze ő sem lehetett biztos minden apró rész-



Pavel Szudoplatov: Speciális feladatok

letben. A tendenciózus torzítások sem lehetnek túl erősek, mert a könyv elég sok olyan tényről rántja le a leplet, amely mind a szovjet rendszerre, mind hős hírszerzőire rossz fényt vet, és az amerikaiak sem lehetnek büszkéek viselt dolgaikra. Mindazonáltal az amerikai archívumok még szolgálhatnak meglepetésekkel.

A bemártott fizikusok (Bohr, Fermi, Fuchs, Gamow, Oppenheimer, Pontecorvo, Szilárd) meghaltak, mire ez a könyv napvilágot látott. Teller Ede, akiről alig esik szó a könyvben, még élt, és sokan tanúsíthatjuk, hogy irigylésre méltó szellemi frissességnek örvendett. Ő azért érdekelt a könyv tárgyában, mert az ő tudományos közösségen belüli politikai ellenfeleit leplezi le. Olvasta a könyvet, és nem tetszett neki. Feltehetően azért nem említi emlékirataiban [3], mert egyik legjobb barátjának, Enrico Ferminek az emlékét sérti. Szudoplatov cinkossággal vádolja Fermi, s ezt Teller igaztalannak érezte. Megjegyzem, hogy Szudoplatov szerint Fermi és Oppenheimert a jelentések néha ugyanazon fedőnévvel emlegették, így Fermi cinkossága kevésbé tekinthető bizonyítottnak. Szilárd állásfoglalásából nyilvánvaló, hogy a szovjetekkel való együttműködés híve volt, de Los Alamosból való kitiltása miatt aligha tehetett túl sokat a dokumentumok kicsempészése érdekében. Ide kíváncsok Conquest következő megállapítása is: „A könyv részletesen bemutatja azon fizikusok tetteit, akik titkaikat – tudva vagy tudtukon kívül – Sztálinnal meg-

osztották: ez jó néhány olvasót megráz, de a szemüket is kinyitja (a sokat ócsárolt Teller Ede jószerevével az egyetlen szereplő, aki nem vesztett hitelességéből).”

Az amerikai értelmiségiek szemében a világválság tette vonzóvá a kommunizmust, és mi, egy szegénynek mondott ország polgárai alig hinnénk, hogy ez miccsoda anyagi és erkölcsi nyomorba sodorta a gazdag és öntudatos Egyesült Államokat***. A bombafejlesztők között sok volt a közép-európai zsidó meg a német, akiknek a nácizmusról voltak közvetlen tapasztalataik, a kommunizmusban viszont a nácizmus ellenpólusát szerették volna látni. A szovjet rendszer beárkózása és a jól kiválasztott nyugati értelmiségieknek mutogatott patyomkíni díszletek leplezték a szovjet valóságot, és a nyugatiaknak jól esett hinni, hogy a sztálini terror és a szovjet imperializmus csak a nyugati reakció kórhalmányai. Az Egyesült Államok számára kifejezetten kényelmes volt, hogy a szovjetek a szövetségeseik voltak, hiszen az amerikai anyagi áldozatok fejében a szovjetek milliósámmra hozták emberáldozataikat a háborúban. Mondhatjuk, hogy ezt saját győzelmük érdekében tettek, de győzelmük egyben a nyugati szövetségesegek győzelme is volt. A háború közös megnyerése után a tudósok naiv baráti felbuzdulásait a racionális politika kívánalma nem tudta lehűteni. Ez teszi érthetővé „árulásukat”.

Csak azzal nem számoltak, hogy a szovjet titkosszolgák, a *valódi mindentudók* egyszer fölfedik titkaikat, és ezzel elárulják őket.

Irodalom

- [1] Julien Benda: Az írástudók árulása, Babits Mihály előszavával (Fekete Sas Kiadó, Bp. 1997)
- [2] Heinar Kipphardt: Az Oppenheimer-ügy, Világzsinpad I. (Magvető, Bp., 1970)
- [3] Teller Ede: Huszadik századi utazás tudományban és politikában (XX. Század Intézet, Bp., 2002)
- [4] Edvard Radzinskij: Sztálin (Európa, Bp., 1998)
- [5] Pavel Sudoplatov: Special Tasks (Little, Brown & Co., Boston etc., I. kiadás, 1994; bővített II. kiadás, 1995)
- [6] Vlagyimir Bukovszkij: A moszkvai per (XX. Század Intézet, Bp., évszám nélkül, ISBN: 9789638808127)
- [7] Arthur Miller: The American Clock, Plays: Three (Methuen Drama, London, 1990)

*** A világválság következtében Amerikában kialakult eszmei irányítás [7] a volt Szovjetunióban a rendszerváltás után teret nyert erkölcsi nyomorral mérhető össze.